

TENDINȚE ACTUALE ÎN PROIECTAREA CERCETĂRILOR DIN PERSPECTIVA INCLUZIUNII UNIVERSITARE A TINERILOR CU DIZABILITĂȚI

Aurelia RACU,
doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID iD: 0000-0001-5116-867X

Rezumat. În prezent, comunitatea științifică din lume depune eforturi susținute pentru a identifica și propune soluții eficiente ale învățământului incluziv. Promovarea universităților incluzive implică nu doar depășirea barierelor instituționale, identificate în literatura științifică de specialitate, dar și cunoașterea unor etape pe care specialiștii le vor aplica în activitatea lor de constituire a mediului academic de tip incluziv.

Cuvinte-cheie: mediul universitar, tineri cu dizabilități, învățământ de tip incluziv, asistență complexă, educație incluzivă, educație integrată, socializare, cerințe educaționale speciale (CES).

CURRENT TRENDS IN RESEARCH DESIGN FROM THE PERSPECTIVE OF UNIVERSITY INCLUSION OF YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES

Abstract. This article proves the fact that the scientific community around the world makes scientific efforts to identify and propose effective solutions for inclusive education. The promotion of inclusive universities implies not only overcoming the institutional barriers, which have been identified in the specialized scientific literature, but also knowing some steps that the specialists will apply in their activity of establishing an inclusive academic environment.

Keywords: university environment, young people with disabilities, inclusive education, complex assistance, integrated education, socialization, special educational needs.

Incluziunea socială în mediul academic a devenit un concept-cheie în întreaga lume. În vederea realizării acestui deziderat, universitățile se confruntă cu numeroase presiuni din partea societății și, în special, din partea grupurilor subreprezentate. Educația incluzivă a devenit un aspect esențial de care se ține cont în cadrul sistemului de acreditare și asigurare a calității învățământului superior [9].

Este necesar ca instituțiile academice să promoveze incluziunea socială, accesul extins și echitabil în învățământul superior, asigurând în același timp calitatea procesului educațional (A. Gupta, 2006, DV. Popovici, 2021, V. Prețcan, 2017, L. Ludmila, 2017).

Datele studiului efectuat confirmă că în contextul educației universitare incluziunea socială poate fi definită, luând în considerație trei etape-cheie: *aces, participare și succes* (Y. Zamora, 2017). Acestea sunt esențiale în procesul de instruire al studenților ce provin din grupuri social-vulnerabile. Nu este suficientă doar garantarea accesului în sistemul de

învățământ, or, incluziunea socială trebuie să continue pe tot parcursul studiilor, să asigure condiții echitabile de participare, să fie redus abandonul universitar și să creeze premise reale pentru angajarea pe piața muncii. (L.V. Diaconescu, 2019, A. Racu, 2019)

Pentru Republica Moldova tema incluziunii în sistemul educațional superior este una relativ nouă. Până nu demult prezența tinerilor cu dizabilități în mediul academic era mai mult o excepție decât o regulă, fenomenul în cauză întâlnindu-se foarte rar și atunci vizând, cu precădere, persoanele cu dizabilități locomotorii, mai puțin cele cu dizabilități de ordin senzorial sau asociate [11, 14].

În sistemul de învățământ de tip sovietic integrarea persoanelor cu dizabilități în instituțiile medii de specialitate și superioare era un fenomen sporadic și neregulat, studenții respectivi fiind puși în situații-limită, ei urmând să le facă față doar prin efort personal, iar în unele cazuri, cu suportul rudelor

apropiate. Prin aceste realități au trecut și alte state ale lumii, care, acum, sunt mult mai avansate în domeniul respectiv [14].

După adoptarea, la nivel de politici statale a principiilor educației incluzive la toate treptele de instruire, și în Republica Moldova s-au produs schimbări pozitive în acest sens. Este important că fenomenul în cauză devine unul controlabil, supus normelor și legităților de formare și implementare a diferitor modele de învățământ integrat/incluziv, subordonate unui obiectiv suprem – asigurarea drepturilor și șanselor egale pentru toți cetățenii țării, a accesului nelimitat la toate tipurile de studii, disponibile la nivel național.

În unele țări, evoluția în timp – de la învățământul segregat la cel incluziv – a avut la bază o delimitare clară a unor noțiuni care, la noi, mai sunt confundate, ceea ce creează confuzii, disensiuni, interpretări, uneori contradictorii, și multe alte probleme. (A. Racu, P. Munteanu, 2015, 2019)

În legătură directă cu fenomenul incluziunii în învățământul superior se impune clarificarea noțiunilor de *educație incluzivă*, *educație integrată* și de *socializare*. **Învățământul de tip incluziv** reprezintă un model funcțional de atragere în același mediu de instruire a persoanelor cu și fără dizabilități, congenitale sau dobândite, singulare sau asociate. Cu alte cuvinte, pentru mediul educațional de tip incluziv nu contează caracteristicile fizice, psihice, intelectuale, senzoriale, emoționale sau de altă natură ale persoanelor, ci doar dorința și disponibilitatea acestora de a se dezvolta, de a-și descoperi și valorifica potențialul, de a-și asigura autonomia personală prin obținerea unei profesii și, implicit, a unui loc de muncă. Instituția de învățământ de tip incluziv are grijă să creeze toate condițiile pentru ca aceste aspirații ale persoanelor cu dizabilități să poată fi realizate.

Educația de tip integrat vizează un grad cât mai înalt de adaptare a persoanelor la condițiile oferite de instituția de învățământ, aceasta, de altfel, continuând să funcționeze în regimul său obișnuit, fără a depune eforturi de facilitare a sarcinii asumate de către studenții cu cerințe educaționale speciale.

Socializarea reprezintă procesul de formare a individului în consens cu exigențele societății, de însușire treptată a unor caracteristici comportamentale și de gândire, care i-ar permite să-și reglementeze relațiile cu mediul social.

Evoluțiile în domeniul strategiei incluziunii socioeducaționale a persoanelor cu dizabilități din țări

avansate în domeniu au cunoscut câteva etape distincte, pe care specialiștii autohtoni ar trebui să le cunoască și să le aplice în activitatea lor de constituire a mediului academic de tip incluziv. Iată cele mai importante dintre aceste etape:

- organizarea procesului de documentare privind potențialul contingent de studenți cu dizabilități – contacte directe cu personalul didactic și administrativ din liceele de tip incluziv, crearea unei baze de date a tinerilor cu dizabilități care ar dori să obțină studii superioare, perfectarea dosarelor personale ale studenților din categoria respectivă, în care să se regăsească informații exhaustive privind cerințele educaționale speciale ale acestora, exigențele față de mediul fizic și academic, necesitatea și caracterul suportului revendicat de către fiecare student cu dizabilități etc.;
- acordarea asistenței psihologice studenților cu dizabilități prin accesul liber al acestora la consultările psihologului, înscrierea în grupuri de training adaptiv și de comunicare în cadrul colectivului studentesc, inițierea în viitoarea profesie, inclusiv prin vizitarea întreprinderilor și instituțiilor de profil, precum și prin contact direct cu absolvenții deja angajați în câmpul muncii;
- crearea condițiilor pentru profilaxia eventualelor degradări ale stării de sănătate, integrarea studenților cu dizabilități în programe speciale de educație fizică și de formare a modului sănătos de viață prin prisma propriilor deficiențe;
- frecventarea gratuită a sălilor de sport cu solicitarea asistenței din partea antrenorului versat în problema fizică a studentului concret;
- organizarea activității extracurriculare a studenților cu dizabilități menite să le formeze sau să le perfecționeze deprinderile de comunicare cu alte persoane, fie din mediul familiar lor, fie din afara acestuia, să le faciliteze implicarea în diverse activități comunitare, în favoarea unor categorii sociale mai puțin protejate etc.;
- sensibilizarea opiniei publice față de problemele persoanelor cu dizabilități, formarea atitudinii tolerante față de ele, medierea contactelor dintre studenții cu dizabilități și alte grupuri sociale prin implicarea în activități comune de voluntariat, de culturalizare, de petrecere a timpului liber etc. [14].

Aceste etape fundamentale pentru implementarea principiilor incluziunii educaționale în mediul

universitar vor asigura evoluția firească a lucrurilor, până la ștergerea definitivă a deosebirilor dintre studenții cu și fără dizabilități în ceea ce privește asigurarea șanselor egale la studii.

În Republica Moldova, la momentul actual, instituții de învățământ superior care ar fi pregătite în totalitate pentru a include în procesul de instruire studenți cu diverse tipuri și grade de dizabilitate practic nu există. Din acest motiv, se îngustează considerabil aria opțională a acestei categorii de tineri, nevoiți să-și aleagă facultatea și instituția în care să studieze nu atât după propriile predilecții, cât după existența condițiilor, corespunzătoare propriilor cerințe educaționale speciale. Indirect, are loc, de fapt, o compromitere serioasă a principiilor neîngrădirii dreptului la studii și a șanselor egale ale tinerilor cu dizabilități [11].

Analiza structurală a specialităților pentru care sunt pregătiți studenții cu dizabilități denotă o situație alarmantă, determinată de problemele care ar putea să apară pe viitor cu angajarea în câmpul muncii al acestora. Lipsa unor prognoze social-economice pertinente referitoare la direcțiile de dezvoltare a țării pe termen mediu și lung generează contradicții grave între formarea profesională a tinerilor, în general, și a celor cu dizabilități, în special, pe de o parte, și piața muncii, pe de altă parte.

O altă tendință negativă la momentul actual rezidă în neglijarea de către structurile abilitate de informare a tinerilor cu dizabilități cu privire la posibilitățile lor de a se înscrie la facultate, condițiile reale oferite de către instituțiile de învățământ superior studenților cu deficiențe, perspectivele de angajare în câmpul muncii după absolvirea studiilor. Simpla anchetare a liceenilor cu dizabilități din clasele absolvente denotă faptul că circa 50 la sută dintre ei au o închipuire vagă despre oportunitățile de studii în universitățile din țară și drepturile de care dispun atunci când se confruntă cu situații de îngrădire a accesului la facultatea aleasă [16].

Multitudinea de probleme existente în sfera dată de activitate a instituțiilor de învățământ superior revendică ajutorul concret al forurilor științifice, de cercetare. Cu regret, până în prezent acestea au avut o contribuție modestă la elucidarea numeroaselor aspecte contradictorii care marchează profund acest domeniu de activitate. De exemplu, cadrele didactice din instituțiile de tip incluziv mai rămân în așteptarea unui model de incluziune educațională, fundamentat științific și adaptat la condițiile Moldovei; a unei interpretări analitice a experienței

pozitive, acumulate atât în țară, cât și peste hotare, în problema incluziunii universitare [8].

Nu există, deocamdată, nici studii serioase referitoare la problema angajării în câmpul muncii a absolvenților cu dizabilități, la cauzele respingerii acestor candidaturi de către angajatori, la eventualele măsuri motivaționale-economice fiscale etc. – pe care ar trebui să le adopte statul în raport cu angajatorii dispuși să ia la lucru specialiști cu dizabilități, la fel cum se procedează în toată lumea.

Restanțe serioase în elucidarea problematicii abordate în prezenta lucrare înregistrează și științele educației, sociologice, psihologice, care ar avea un cuvânt greu de spus la subiecte precum:

- adaptarea programelor de studii/curriculum-urilor la cerințele educaționale speciale ale studenților cu dizabilități;
- asistența didactico-metodică și socio-psihologică acordată acestora în cadrul instituțiilor de învățământ superior;
- activitatea centrelor de resurse didactice și psihopedagogice destinate atât studenților cu dizabilități, cât și profesorilor, altor categorii de angajați care activează în instituțiile de tip incluziv etc. [15].

În mod surprinzător, deși procesul de implementare a incluziunii educaționale în instituțiile de învățământ superior a fost deja lansat, nu există, deocamdată, o concepție – actualizată, fundamentată metodologic, cu indicarea expresă a mecanismelor de transpunere în practică – privind asigurarea calității și a accesului liber la studii universitare a persoanelor cu CES. Între timp, experiența internațională demonstrează că accesul la studii și calitatea instruirii profesionale a persoanelor cu dizabilități pot fi obținute doar în condițiile asigurării unei continuități dintre principiul învățământului incluziv și legitățile moderne ale pieții muncii, cu includerea în acest sistem a mecanismelor speciale de trecere de la învățământul general la cel profesional, de la cel profesional la angajarea în câmpul muncii și la activitatea profesională ulterioară [15].

Prin deducții empirice constatăm că eficiența învățământului superior destinat persoanelor cu dizabilități și încadrarea cu succes a acestora în activitatea de muncă depind, în mod direct, de fundamentarea științifică a programelor de ghidare în carieră, promovate încă de pe băncile școlii, a proiectelor de asistență socio-psihologică adresată tinerilor cu dizabilități pe durata studiilor universitare și după

absolvirea acestora, când se află în căutarea unui loc de muncă adecvat calificării obținute.

Nu e de neglijat nici aportul științelor ingineresti, abilitate cu elaborarea unor soluții tehnice în problema accesului fizic al tinerilor cu diverse tipuri de dizabilități la studii. Aceste, dar și alte eventuale teme de cercetare, de rând cu nivelul de pregătire specială a cadrelor didactice, au menirea să asigure un nivel-standard al calității studiilor în instituția de tip incluziv, care, deocamdată, nu există la nivel de normă obligatorie.

Așadar, instituțiile de învățământ superior, care au pășit pe calea implementării incluziunii educaționale, așteaptă de la domeniul de cercetare contribuții concrete în următoarele probleme:

- elaborarea sistemului de informare a tinerilor, marcați de anumite dizabilități, cu privire la oportunitățile de obținere a studiilor superioare în baza unor programe adaptate;
- motivarea științifică a necesității de a completa periodic nomenclatorul de profesii și specialități accesibile tinerilor cu dizabilități;
- crearea unei biblioteci/baze de date naționale a programelor de studii adaptate cu indicarea mecanismelor de aplicare în instituțiile de învățământ de tip incluziv și a rezultatelor preliminare înregistrate;
- elaborarea unui sistem de centre universitare abilitate cu angajarea în câmpul muncii a absolvenților cu dizabilități care ar activa în mod coordonat, ajutându-se reciproc prin transmiterea informației obținute de la potențialii angajatori;
- crearea unui sistem de monitorizare, analiză și evaluare a calității studiilor oferite de către instituțiile de învățământ superior persoanelor cu dizabilități cu publicarea periodică a rapoarte-

lor de stare, a concluziilor și recomandărilor de ameliorare a situației;

- elaborarea setului-standard de soluții ingineresti în vederea asigurării tehnico-materiale a procesului de studii – de la rampe de acces în clădire până la cele mai sofisticate dispozitive menite să faciliteze instruirea studenților cu deficiențe asociate;
- elaborarea unui portal informațional care ar asigura accesul la resursele oferite de către centrele didactico-metodice, schimbul de informații, acumularea și analiza datelor statistice privind evidența nominală și caracteristicile studenților cu dizabilități [13].

Orientarea activității de cercetare spre direcțiile nominalizate ar permite creșterea numărului de tineri cu dizabilități dornici să obțină studii superioare; extinderea listei de profesii disponibile pentru această categorie de candidați la studii; creșterea nivelului de profesionalizare a tinerilor în societate; reducerea nivelului de șomaj, inclusiv al celui latent, din contul angajării oficiale în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități; crearea în Republica Moldova a unui spațiu informațional consolidat al învățământului incluziv.

Pentru a realiza o incluziune eficientă este esențial să existe coerență și concordanță între politica educațională și sistemul de învățământ, pe de o parte și modalitățile practice de realizare a acesteia (organizarea la nivelul unității școlare/universitare, modul de predare, pregătirea pedagogică a profesorilor, experiență) pe de altă parte. Discrepanțele între acestea sau predominanța unora asupra celorlalte sunt factori ce conduc la o incluziune deficitară în educație. (Haug, 2010; Vislie, 2003.)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BIEWER, G., BUCHNERA, T., FERREIRAD, M., TOBOSO-MARTINE, M., RODRÍGUEZ DÍAZ, S. *Pathways to inclusion in European higher education systems*. In: ALTER, European Journal of Disability Research, 9, p. 278-289, 2015.
2. Deutsche Zentrum für Hochschul und Wissenschaftsforschung (DZHW) *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe Eurostudent V 2012-2015 Synopsis of Indicators* Hanover: DZHW, 2015.
3. FRENCH, S., CAMERON, C. *Controversial issues in a disability society*. Buckingham: Open University Press, 2003.

4. GUPTA, A. *Affirmative action in Higher Education in India and the US: A study in contrasts*. Center for students in Higher Education, 2006.
5. HAUG, P. *Approaches to Empirical Research on Inclusive Education*. In: *Scandinavian Journal of Disability Research* 12 (3); p. 199-209, 2010.
6. HAUG, P. *Understanding inclusive education: ideal and reality*. In: *Journal of Disability Research* 19 (3); p. 206-217, 2017.
7. *International Classification of Functioning, Disability and Health*, OMS, 2001.
8. MANEA, L. *Accesul la educație a tinerilor cu dizabilități în România, cu focalizare pe învățământul secundar superior, vocațional și universitar*. România: RENINCO, 2016.
9. MARTIN, M., STELLA, A. *External Quality Assurance in Higher Education: Making Choices. Fundamentals of Educational Planning*. UNESCO, Paris, France, 2007.
10. NORWICH, B. *Recognizing Value tensions that Underlie Problems in Inclusive Education*. In: *Cambridge Journal of Education* 1-16/0305764x.2014.963027, 2014.
11. RACU, A. (editor). *Accesibilitatea tinerilor cu dizabilități în universități* (orientări teoretice și practice). În: *Materialele conf. șt. „Incluziunea educațională și socială a tinerilor cu dizabilități în învățământul superior”*. Chișinău: Editura Pontos, 2017. 176 p. ISBN 978-9975-46-349.
12. RACU, A. (editor). *Integrarea socio-profesională a tinerilor cu dizabilități*. Culegere de articole. Chișinău: Editura Pontos, 2018. 120 p. ISBN 978-9975-51-998-4.
13. RACU, A. *Strategii tradiționale și moderne în psihopedagogia școlii incluzive*. Chișinău: S. n., 2016. 272 p. ISBN 978-9975-53-670-7.
14. RACU, A., MAXIMCIUC, V. ș.a. *Aspecte conceptuale privind incluziunea educațională și socială în mediul academic a tinerilor cu dizabilități*. În: *Incluziunea educațională și socială a tinerilor cu dizabilități în învățământul superior*. Chișinău: Editura Pontos., 2016., 268 p.
15. RACU, A., POPOVICI, D. Vl., ș.a. *Incluziunea socială în mediul academic: provocări, oportunități, soluții contemporane. Suport didactic*. Chișinău: S.n. (Tipogr. Pontos), 2019. 202 p. ISBN 978-9975-72-412-8.
16. RACU, A., POPOVICI, D. V. ș. a. *Bazele teoretico-practice ale educației tinerilor cu dizabilități în instituțiile universitare: Ghid științifico-metodic*. Chișinău: Editura Pontos, 2018, 240 p. ISBN 978-9975-51-999-1.
17. RACU, A., RACU, S. *Formarea atitudinii tolerante în mediul universitar*. In: *Bazele teoretico-practice ale educației tinerilor cu dizabilități în instituțiile universitare*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2018. pp. 70-74. ISBN 978-9975-51-999-1.
18. ZAMORAY, G.B. *Conceptualization and Intervention.s of Social Inclusion in Higher Education Institutions*. University of Tampere, 2017.
19. АРЖАННЫХ, Е.В. *Высшее профессиональное образование для лиц с ограниченными возможностями здоровья и инвалидностью: статистический анализ*. В: *Психологическая наука и образование*. Т. 22. № 1. 2017, p. 150-160.
20. БАЙРАМОВ, В.Д. *Теоретико-методологические основы „инклюзии обратного порядка”*. В: *Современные подходы к инклюзивному образованию в высшей школе: теория и практика*. Moscova, 2017.